

Тия впечатления е извлякъл Джинот из македонските земи през четиридесетите и петдесетите години на миналия век - по-точно през времето от 1846 до 1852.

Едно десетилетие по-късно - след като Димитър Миладинов и неговите ученици подеха народностното българско дело - картината е съвсем друга. Народните будители и преди всичко самият Джинот възстановиха героичната самоувереност на македонския българин. С тях започва новото културно и нравствено осмислено битие на класическите наши земи... Ние вече твърде често говорим за нашите възродители, определихме им дори и нарочит празник на 1 ноември и все пак съзнанието ни не е достатъчно осветлено по смисъла и значението на техния подвиг.

Който не е чел изповедите, писмата и животописите на тия люде, той нищо не знае за тях и за най-славната епоха от новата ни история. Трябва да се сроди човек непосредствено с лириката на Паисий, с титаничната воля на Бозвели, с мечтанията на Раковски или Априлов, да знае мъките, които понасяха мнозина из занданите или из малоазиатските пустини, гдето някои загинаха, а друг - като Джинот - се връщаха с по едно око, за да усети нравственото величие на оная епоха, героите на която и днес призоваваме като знамена на нашата вяра.

Те са учители, свещеници, писатели и театralи - знаят тайнст вената мощ на словото и всякак си служат с него, за да вдъхнат кураж и воля за живот у сънародниците си. Ето

Джинот: той е учител, проповедник, журналист, поет, драматург - всичко, което поглъща широкото понятие „народен будител“. И тъкмо една от неговите „сцени“, съчинена за представяне от учениците му, може да ни даде най-непосредствена представа за същността на т.нар. народно будителство.

Траурно облечена жена представя спяща България. При нея идат един след друг разни апостоли и се опитват да я събудят. „Ставай, клета Българийо! Ставай! Не е вече време за спане!“ - провиква се апостолът. Но България не чува, сънят ѝ е дълбок, почти гробовен. Оня, който я буди, се отчайва и със сълзи се оттегля от сцената. Иде друг: „Ставай, майко Българийо! Ставай, че руси, сърби, гърци... всички се събудиха, само ти спиш!“ - Този път будителят започва и да дърпа спящата, да я разтърсва, но тя все още не се пробужда. Дохожда трети - той говори, вика, плаче, тегли... и най-после с тръба тръби в ушите ѝ. Едва сега България се събужда. Будителят и публиката плачат от възторг и умиление...

Такова театро е уреждал преди деветдесет години Джинот в българско Скопие. То е било жива илюстрация на собствените му усилия, като и на усилията на всички като него, които ние днес тачим като първи будители на българската сваяст.

Сърбите, откак си поставиха за цел да завладяват Македония, създадоха своя теория за националната принадлежност на македонците. Според тая теория българското съзнание всред героичните и страдални македонци било присадено от Екзархията - до нейното създаване, т.е. до 1870 година в Македония нямало българи! Най-прослапен теоретик по този въпрос всред сърбите беше Милош Милоевич, когото Ботйов, защитавайки Екзархията, нарече „филологическо магаре“. В една полемична статия, печатана във в. „Знаме“ (год. I, бр. 20). Ботйов отправя следните въпроси до редакторите на белградския в. „Исток“:

„Какво търси вашата пропаганда във Велес? И защо вашите учители възбуждат народът да не признава Екзархията? А скандалът в Тетово забравихте ли?... Кажете ни, не съществува ли в Белград цяло едно дружество патриоти (това дружество ние нарекохме сволоч), под председателството на „филологическият осел“ Милоша Милоевича и не изпровож-да ли това дружество пари, книги и учители в чисто български села и градове в Македония и в някои северозападни краища на България?...”

Привеждам тия думи, за да се види как не друг, а Хр. Ботйов - за когото у нас все още няма установено ясно и пълно гледище (поради туй, че с делото и живота му се занимават сектанти и тесногръди люде) - брани Екзархията от пристъпите на сръбския шовинизъм. Ботйов пишеше вдъхновени сгatii за балканско братство, но той винаги имаше една основна, предноставена максима: пълна национална свобода, пълна истина и правда!

Що се отнася до сръбските шовинистични теории, срещу тях въстава цялата балканска история и цялата наша литература. Видяхме вече какво пишат първите български книжовници след Паисия и Софрония Врачански: Хаджи Йоаким Кърчовски (от Кичевско), Кирил Пейчинович (от Тетовско) и Йордан Хаджи Константинов Джинот (от Велес). Своята „Повест рали страшнаго и втораго пришествия Христова“, печатана в Будапеща през 1814 год., Хаджи Йоаким Кърчовски изтъква, че е писал на „препростейший язык Болгарский“. Кирил Пейчинович, автор на „Огледало“ (Будапеща, 1816 г.), и на „Утешение грешним“ (Солун, в печатницата на Хаджи Теодосий, 1840 г.) също определя езика си като „прости язык болгарски долния Мисии Скопский и Тетовский“.